

اولویت‌بندی راهبردهای پایداری حیات و سرزندگی در محله با رویکرد اسلامی

فرهنگ مظفر*

دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

عبدالحمید نقره‌کار**

دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

مهدی حمزه‌نژاد***

استادیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

صدیقه معین‌مهر****

دکترای معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده‌ی مسئول)

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۰۹/۰۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۰۲/۰۶

چکیده:

برنامه‌ریزی شهری به دنبال ارتقای کیفیت زندگی ساکنان شهر و ساختن شهر و محله‌ای مناسب برای زندگی است. راه دستیابی به این مهم از طریق شناخت ابعاد حیات بخشی به محلات و عوامل مؤثر بر آن امکان‌پذیر است. از دیگر سو، سرزندگی محیط از جمله حلقه‌های مفقوده در زندگی شهری است. از دیدگاه غرب، پایداری سه بُعد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی دارد. این پژوهش بُعد مهم معنایی را عامل چهارم پایداری از زاویه دینی معرفی می‌کند. چرا که کمال زندگی در نگاه دینی رسیدن به حیات طیبه است و برای این هدف باید به ابعاد معنوی و روحانی حیات نیز در جهت بسترسازی کمال انسان و رشد وی توجه شود که این موضوع در پرتو زندگی در محیط و محله مطلوب و سرزنده امکان‌پذیر است. علاوه بر این تلاشی در جهت ارائه یک رویکرد جامع از معماری پایدار مبتنی بر آموزه‌های اسلامی تاکنون صورت نگرفته است که از عمق و جامعیت لازم برای ابعاد عملکردی محیط و محله مطلوب برخوردار باشد. به همین جهت این پژوهش قصد دارد با افزودن بُعد معنایی به ابعاد سه‌گانه پایداری، تصویری جامع از معماری پایدار سازگار با آموزه‌های اسلامی در جهت حیات و سرزندگی محلات ارائه نماید.

روش این پژوهش روش تحقیق ترکیبی (کمی و کیفی) است. برای استخراج ابعاد حیات پایدار از مطالعات اسنادی بهره گرفته شده است. در مرحله بعد با نظرسنجی از خبرگان و متخصصان معماری و شهرسازی، میزان اهمیت معیارهای مدل تعیین گردیده که منجر به پرسشنامه‌ای محقق‌ساخت شده است. در انتها، داده‌های جمع‌آوری شده از طریق آماری توصیفی تجزیه و تحلیل می‌شود. در این پژوهش برای شناسایی ابعاد و ویژگی‌های محله اسلامی، متون اصیل اسلامی (قرآن و روایات ائمه معصومین (ع)) مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از میان چهار بُعد حیات پایدار، بُعد اجتماعی در واحد همسایگی و فضای عبادی بیشترین اهمیت را در سرزندگی و حیات محله دارد. پس از آن بُعد معنایی در فضای عبادی و واحد همسایگی بیشترین اهمیت را دارد. در مرتبه سوم، بُعد زیست‌محیطی در واحد همسایگی و فضای آموزشی و در مرتبه آخر بُعد اقتصادی در واحد همسایگی و فضای تجاری در سرزندگی محله نقش دارد. در انتها راهکارهای حیات پایدار با توجه به اولویت‌ها در طراحی محله برای ایجاد محله‌ای منطبق با جهان‌بینی اسلام تدوین می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: محله، حیات، پایداری، اسلام، سرزندگی.

۱. مقدمه

لزوم ایجاد محلات یا حفاظت از وجود یا احیای مفهوم محله را از جهات گوناگونی می‌توان مورد توجه قرار داد و یا به عبارتی احیای مفهوم محله در شهرهای معاصر به دلایل متنوعی واجد اهمیت است. یکی از مهمترین این دلایل وضعیت انسان در شهرهای بزرگ معاصر است. موضوعاتی که به عنوان ویژگی‌های بارز شهرهای بزرگ به آنها اشاره می‌شود عبارت از غربت انسان، تضعیف احساس توطن، تقلیل تعاملات (و به خصوص تعامل رو در روی) اجتماعی، انزوایی، تضعیف احساس تعلق به مکان و امثالهم هستند؛ که احیای مفهوم محله می‌تواند در تعدیل آنها مؤثر باشد. احیای محلات می‌تواند با بهره‌گیری از احساس مسئولیت و مشارکت مردم در اداره محیط زندگی‌شان، محیط را به صورت وطن و قابل تحمل برای اهل خویش در آورد. محله به‌عنوان عنصر واسط در سلسله‌مراتب فضاهای زیستی (از خانه تا شهر) می‌تواند ارتباط انسان با هم‌نوعانش را (به‌ویژه در شهرهای بزرگ) فراهم آورده و احساس تعلق به مکان و توطن را در اهل خود تقویت کند. به این ترتیب، ایجاد و بهره‌گیری از نظم سلسله‌مراتبی در مدیریت شهر می‌تواند به عنوان دلیلی بر لزوم احیای مفهوم محله ایفای نقش کند تا بدینوسیله از احساس غربت و گمگشتگی انسان در شهرهای بزرگ پیشگیری کند (نقی‌زاده ۱۳۸۷، ۱۴۵).

۲. پیشینه تحقیق

مقالات و پژوهش‌ها متعددی در باب شهر و شهر اسلامی وجود دارد؛ ولیکن در باب محله مقالات و پژوهش‌های کمتری وجود دارد. در اکثر این مقالات به یکی از جنبه‌های محله همچون ساختار کالبدی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، تاریخی، جغرافیای شهری، برنامه‌ریزی و توسعه شهری، محله مشارکتی، طبقاتی (نژاد- قومی)، پرداخته شده و در این موارد به طور خاص نمونه‌ای موردی در باب یکی از این موضوعات بررسی شده است.

از بُعد سرزندگی می‌توان از تحقیقات کوین لینچ در سال‌های ۱۹۸۱ می‌توان نام برد. وی با ملاحظه‌ی منظم و دقیق سیمای قسمت انتخاب شده‌ای از شهر، مصاحبه‌های طولانی با گروه کوچک و منتخب از ساکنان

شهر، شاخص‌های سرزندگی از جمله سلامتی، عملکرد بیولوژیکی مناسب و بقا را مطرح می‌نماید. آلن جکوبز و دنلد اپلیارد بر اساس بیانیه‌ای که در سال ۱۹۸۷ با عنوان (به سوی یک مانیفست طراحی شهری) منتشر کردند؛ سرزندگی را امکان زندگی راحت در یک شهر تعریف نموده‌اند. در سال ۱۹۹۶، دیوید چپ من، تنوع جاذبه‌ها، قابلیت دسترسی و اتصال و آسایش (امنیت و هویت) را به عنوان شاخص‌های مبین سرزندگی مطرح نمود. راب کریر در همین سال، در مقیاس فضاهای شهری، وجود فعالیت‌هایی چون گردش، خرید، گفتگو، کار و ایجاد ارتباط اجتماعی، حرکت پیاده، ورودیهای ساختمان‌های مجاور فضای شهری و وجود عملکردهای شبانه‌روزی در اطراف میادین و فضاهای شهری را از جمله شاخص‌های سرزندگی اعلام نمود. جین جیکوبز در سال ۲۰۰۲، طی تحقیقی در شهرهای آمریکایی، در نتیجه در ارتباط با بحث سرزندگی اشاره می‌دارد که منطقه و هر تعداد از بخش‌های درونی ممکن آن باید در خدمت بیش از یک و ترجیحاً بیش از دو کارکرد اصلی باشند. غالب بلوک‌ها باید کوتاه باشند؛ منطقه باید ترکیبی از ساختمان‌هایی با سن و شرایط متفاوت باشد و تراکم فشرده کافی مردم، انجمن ایالت متحده (AIA) در مجموعه‌ای تحت عنوان (سرزندگی) (۲۰۰۵)، ضمن بیان اینکه نمی‌توان برای سرزندگی، یک تعریف واحد و مشخص ارائه داد و سرزندگی یک محل باید با توجه به ویژگی‌های آن مکان و ساکنانش تعریف و تدقیق شود؛ مفهوم عام سرزندگی یک مکان را به داشتن هویت، پویایی، انعطاف‌پذیری و قابلیت تطابق با نیازهای جدید مربوط دانسته است. چارلز، لی چوگویل در سال ۲۰۰۸، در مقاله خود با عنوان (توسعه محله‌های پایدار)، ضمن بیان تئوری‌هایی درباره محله و تعریف آن، به پایداری محله‌های شهر ریاض در عربستان می‌پردازد. وی به رشد این شهر، کمبود تسهیلات عمومی، همچون مدارس و فضاهای سبز در محله‌ها و عدم انطباق با نقشه اصلی برای شهر می‌پردازد. همچنین معیارهای یک محله پایدار را در پایداری اقتصادی، اجتماعی، فناوری و محیط زیست می‌داند.

هدایت می‌کند.

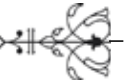
همچنین از بُعد پایداری می‌توان به پژوهش‌های موسی کاظمی محمدی (۱۳۷۹) تحت عنوان «ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری، پژوهش موردی: شهر قم»؛ پژوهش زیاری (۱۳۸۰) «توسعه پایدار و مسئولیت برنامه‌ریزان شهری در قرن بیست‌ویکم»؛ پژوهش نادری بوانلو و پرتوی (۱۳۸۹) تحت عنوان «تدوین الگوی محله‌محوری در مدیریت شهری با توجه به ویژگی‌های شهر مشهد»؛ پژوهش سینگری و مفیدی شمیرانی (۱۳۹۰) تحت عنوان «بررسی الگوهای اولیه تأثیرگذار در طراحی محله‌های معاصر با رویکردی به مفاهیم پایداری»؛ و پژوهش سرایی و دیگران (۱۳۸۹) تحت عنوان «ارزیابی و سنجش سطح پایداری توسعه محله‌های شهر بابلسر» اشاره نمود.

از بُعد حیات نیز می‌توان به پایان‌نامه دکتری محمود فاطمی در دانشگاه مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم اشاره نمود. وی موضوع حیات را به طور تطبیقی در آیات قرآن کریم و نظریات فلسفی افلاطین و ملاصدرا بررسی کرده است (فاطمی ۱۳۷۴). همچنین، رضا حاج خلیلی در پایان‌نامه دکتری خود در دانشگاه تهران به جامعه سالم از دیدگاه قرآن و بحث حیات توجه نموده است (حاج خلیلی ۱۳۷۸). و اسماعیل ابراهیمی در پایان‌نامه دکتری خود در دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا به موضوع حیات طیبه در قرآن و نهج‌البلاغه پرداخته است (ابراهیمی ۱۳۷۸). ولیکن هدف ما از انجام این مقاله نقش حیات در سرزندگی محله است. در این مقالات و پژوهش‌ها اصول طراحی محله اسلامی مورد تحقیق و بررسی قرار نگرفته است. در این پژوهش با معیار قرار دادن اندیشه اسلامی و تاثیر آن در ابعاد حیات محلات، از بُعد دیگری به موضوع محله و اصول طراحی آن پرداخته خواهد شد.

۳. روش تحقیق

روش این تحقیق، تنها «استدلال منطقی» نیست بلکه از «روش پیمایشی» نیز استفاده شده است. در کنار استدلال منطقی از «پیمایش کمی» از جامعه خبرگان با ابزار پرسشنامه و طیف نظرسنجی لیکرت، نیز بهره گرفته شده است. مشخصه‌های اصلی پژوهش با روش استدلال منطقی

در ایران نیز، در سال ۱۳۸۹، وحید شالی امینی طی تحقیقی در شهر جدید گلپه‌هار، با استفاده از روش تحلیل چندمتغیره به همراه استفاده از روش لجستیک و توزیع پرسشنامه، شاخص‌های سرزندگی را تنوع جاذبه‌ها، فعالیت‌های شبانه‌روزی، قابلیت دسترسی و اتصال، آسایش، بهداشت، مشارکت شهروندان، زیبایی‌شناسی، خوانایی می‌داند. محمدرضا بذرگر و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی تحت عنوان «ارتقای سرزندگی محلات شهری با رویکرد پایداری شهری - شهرک گلستان منطقه ۲۲ تهران»، با رویکرد تحلیلی و برداشت‌های میدانی و توزیع مصاحبه به سنجش معیارهای جمع‌بندی شده سرزندگی و پایداری محله از دیدگاه ساکنان و به روش میزان رضایت - اهمیت آنها می‌پردازند. وی مؤلفه‌های زیبایی‌شناسانه - خوانایی - تنوع جاذبه‌ها - کیفیت دسترسی - بازدهی و کارایی خدمات - آلودگی‌های صوتی - پاکیزگی محیط و آلودگی هوا - کیفیت ساخت‌وساز - آسایش - مشارکت شهروندان را به عنوان وجه مشخصه‌های سرزندگی در نمونه موردی خود در نظر گرفته است. در سال ۱۳۹۳ احمدی و همکاران، از روش توزیع پرسشنامه و تجزیه تحلیل در محیط نرم‌افزار SPSS برای سنجش سطح سرزندگی از شاخص‌های در نظر گرفته شده با توجه به نوع داده‌ها از آزمون T-test تکنونه‌ای استفاده کرده‌اند. شاخص‌های سرزندگی در مطالعه یادشده که بافت فرسوده می‌باشد؛ پویایی، جذابیت، حس تعلق و تعاملات اجتماعی است. غلامرضا لطیفی و همکارانش نیز در همین سال در سطح محلات شهری، شاخص‌های سرزندگی را پویایی اجتماعی - دسترسی به خدمات محلی - کیفیت محیط - امنیت شهری، می‌دانند. شیعه (۱۳۸۰) در پژوهشی تحت عنوان «مقایسه‌های محله‌های تهران با معیارهای یک محله پایدار» از نظرگاه شهرسازی، معیار یک محله پایدار را از دیدگاه اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی، اقتصادی و کالبدی بررسی می‌کند. مطلبی (۱۳۸۳) نیز در پژوهشی تحت عنوان «رویکردی انسانی به توسعه پایدار محله‌ای» به تطبیق مدل نیازهای انسانی با توسعه پایدار محله‌ای می‌پردازد. ایده اصلی پژوهش این است که توجه به نیازهای انسانی ما را در جهت دستیابی به محیطی پایدار

شهری به صورتی هدفمند، از مقیاس کلانشهری گرفته تا فضاها و عناصر شهری منفرد، از یک پیوستگی و انسجام فضایی و اجتماعی برخوردار شود. در این زمینه میتوان به چند نکته و گزاره راهنما اشاره کرد: ۱. نخست این که از نظر اجتماعی، برنامه‌ریزی و طراحی شهری در مقیاس محله، از امکانات بیشتری برای درک نیازهای مردم، آگاهی از کمبودها و مشکلات آنان، جلب مشارکت عمومی و کمک به افزایش ایجاد عدالت اجتماعی و برابری فضایی برخوردار است. ۲. دوم اینکه از نظر فرهنگی و روانشناسی اجتماعی، در محله، شرایط مناسب‌تری برای شناخت و حفظ ارزش‌ها و هویت فرهنگی وجود دارد و بهتر می‌توان به نیازهای عاطفی روانی و زیباشناختی مردم در بستر محیط زندگی روزمره آنان پاسخ گفت. ۳. سوم اینکه از نظر اقتصادی، در محله، نقش مسلط اقتصاد سوداگرانه پولی کاهش می‌یابد و نقش اقتصاد اجتماعی، فعالیت‌های داوطلبانه، ارزش‌های اخلاقی و روحیه همیاری اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. ۴. چهارم اینکه از نظر زیست‌محیطی، در محله، میزان علاقه و دلبستگی ساکنان به حفظ و بهسازی منابع و ارزش‌های محیط زندگی پیرامون خود بیشتر است و آسان‌تر می‌توان برنامه‌های زیست‌محیطی را طراحی و اجرا کرد (صرافی ۱۳۷۷، ۱۴۳-۱۳۷).

۵. اهمیت و ضرورت تأمین سرزندگی و حیات در محله

امروزه به دلایل گوناگون تأمین سرزندگی و شادابی و حیات محیط به یکی از دغدغه‌های اصلی نظام‌های مدیریت شهری تبدیل گردیده است. تأمین سرزندگی محیط به مثابه یک آرمان مشروع، در صدر بسیاری از اسناد رسمی شهرسازی به چشم می‌خورد که خود برخاسته از اهمیت سرزندگی فضا به مثابه یک هدف و یک وسیله است (گلکار ۱۳۸۵). از آنجایی که محلات، ساخت و بافت اصلی شهرها را تشکیل می‌دهند؛ زندگی روزمره مردم در مقیاس محله به طور محسوسی قابل درک بوده و آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به دنبال تغییر در شرایط و عوامل مؤثر بر گسترش و توسعه شهری در دوران اخیر، محلات مسکونی انسان مدار جایگاه ویژه‌ای در شکل‌گیری شهرها داشته

که آن را از سایر روش‌ها متمایز ساخته و پژوهش حاضر بر مبنای آن انجام پذیرفته است؛ به طور خلاصه عبارتند از: ۱. بسنده کردن به مقولات ذهنی و عدم اتکا به مشاهدات عینی به دلیل غیر قابل تجربه بودن «کیفیت» در تبیین نظری؛ ۲. نظام توصیفی و تشریحی در تعامل پژوهشگر و موضوع پژوهش که علاوه بر ابتدا به اصول عقلانی، ریشه در نگرش شخصی پژوهشگر نیز دارد؛ ۳. به دنبال اقناع کردن به جای اثبات نمودن مطابق با ماهیت استدلال منطقی. (گروت و وانگ ۱۳۸۶، ۳۰۳). در گام بعدی، در این تحقیق پس از بررسی مبانی نظری و طراحی مدل مفهومی در قالب یک بررسی اولیه، در قالب یک پرسشنامه متشکل از ۳۲ سوال بسته از ۲۰ متخصص طراحی معماری و شهرسازی (تکنیک دلفی) در دانشگاه‌های تهران از طریق مراجعه حضوری و مکاتبات الکترونیکی نظرسنجی گردید. نتایج حاصل از پرسشنامه بسته - پاسخ با استفاده از روش تحلیل محتوا، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. از تکنیک مقیاس‌دهی لیکرت^۲ به منظور مقایسه و اولویت‌بندی عوامل استفاده گردید. نحوه کار با طیف لیکرت به این صورت است که با توجه به اهداف پژوهش و متغیرهای مورد بررسی ابتدا گزاره یا پرسش‌هایی انتخاب می‌شوند که جهت‌گیری پاسخگویان را به نگرش مورد بررسی منعکس کنند؛ سپس گویه‌های انتخاب شده در یک درجه‌بندی یا ۹ تا ۱ تایی در اختیار پاسخگویان قرار می‌گیرد تا به آن پاسخ دهند. در انتها پاسخها وارد نرم‌افزار SPSS شده و با استفاده از این نرم‌افزار نتایج استخراج می‌گردد. و سپس نتایج مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

۴. علل لزوم تأکید بر احیای مفهوم محله

یکی از ویژگی‌های ارزشمند «محله» این است که مقیاس بسیار خوبی برای برنامه‌ریزی کیفی و طراحی شهری به شمار می‌رود. در واقع دانش طراحی شهری، با تمام توانایی‌ها و نوآوری‌های خود، در بسیاری موارد یا اسیر مفاهیم کلی، نظری و فلسفی می‌شود و یا در دام زیباسازی بدنه‌ها، کف‌ها و نشانه‌ها به بی‌راهه می‌رود. ولی مفهوم و مقیاس محله به عنوان یک واحد اجتماعی - فضایی یکپارچه این امکان را به دست می‌دهد که تمام فعالیت‌های مربوط به طراحی

شده و معیارهای دینی و عقلی مبنای شکل‌گیری نهادهای مدنی و الگوی سیاسی است. تکیه بر تولید و خودکفایی، به همراه پرهیز از اهداف خدمت فقر در کنار تشویق احسان و تکیه بر عدالت از موارد مهم در خط مشی اقتصادی است. اعتقاد به تقدس و زنده بودن طبیعت و مأموریت انسان در آبادانی زمین، رعایت حقوق موجودات زنده و بهره برداری از منابع حیات به عنوان نعمت الهی استفاده مجدد از تولیدات از جمله محورهای مورد توجه محیطی است. تأکید بر مدیریت و رهبری صالح، و نهاد خانواده و تعلیم و تربیت، اعتقاد به جامعه آرمانی آزادی اندیشه و برابری انسان‌ها و رعایت حقوق دیگران از جمله اصول فرهنگی اجتماعی است. معماری مطلوب و پایدار از نظر «غایت» همان غایتی را دنبال می‌کند که خداوند در فلسفه خلقت زمین ذکر می‌کند؛ که همانا فراهم آوردن بستر رشد، بالندگی کمال و حیات ابدی انسان است (همان، ۱۷۱). علاوه بر این تلاشی در جهت ارائه یک رویکرد جامع از معماری پایدار مبتنی بر آموزه‌های اسلامی تاکنون صورت نگرفته است که از عمق و جامعیت لازم برای ابعاد عملکردی محیط و محله مطلوب برخوردار باشد. به همین جهت این پژوهش قصد دارد با افزودن بُعد معنایی به ابعاد سه‌گانه پایداری، تصویری جامع از معماری پایدار سازگار با آموزه‌های اسلامی در جهت حیات و سرزندگی محلات ارائه نماید. همانطور که در مدل ۲ دیده می‌شود؛ بُعد معنایی حیات پایدار در راس هرم قرار گرفته و سه بُعد دیگر در وجوه هرم با نگاه معنا خوانده می‌شوند.

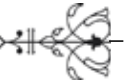

مدل ۱. سه بُعد تاثیرگذار در ایجاد حیات پایدار محله (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۷)

اند (دانشپور و چرخچیان ۱۳۸۶). در درجه اول، کیفیات کالبدی، این فضاها را سرزنده و فعال می‌سازند. عوامل بی‌شمار فیزیکی، فرهنگی و اجتماعی نظیر ایمنی/امنیت، دسترسی کالبدی و بصری فضا، پیوستگی، ارتباط بین کاربری‌ها، راحتی، وجود عوامل طبیعی، کیفیت محیطی (آلودگی هوا، صدا، بصری)، توجه به اقشار مختلف کاربران و شرایط فیزیکی آنان وجود نور، آب، فضای سبز، زیبایی و جذابیت محیطی در میزان حضور ساکنین در این فضاها مؤثر می‌باشد. علی‌رغم اهمیت سرزندگی فضا، تحقیقاتی که به بررسی تأثیر محیط مصنوع بر سرزندگی در مقیاس محله می‌پردازند؛ بسیار محدود است (فرانک^۳ و دیگران ۲۰۱۰؛ لاجوی^۴ و دیگران ۲۰۱۰؛ ایس^۵ و دیگران ۲۰۰۶؛ لسالی^۶ و دیگران ۲۰۰۵).

۶. جامعه آرمانی و حیات مطلوب

ابعاد حیات مطلوب، هم بُعد فردی دارد و هم بُعد اجتماعی. حیات مطلوب در بُعد جمعی آن به «جامعه آرمانی» و «زندگی جمعی مطلوب» مربوط می‌شود و کلیدواژه‌هایی مانند حیات طیبه، آرمانشهر، اتوپیا، امت، جامعه توسعه یافته و جامعه پیشرفته معرفی شده است. معماری به عنوان یک عمل خلاق سعی در قدم گذاشتن در فردای مطلوب و زندگی بهتر و والاتر دارد. تعریف حیات و جامعه مطلوب رابطه‌ای دوگانه با معماری دارد. از طرفی وظیفه معماری زمینه‌سازی برای توسعه کیفیت حیات و جامعه مطلوب است و از طرف دیگر درک چیستی و ابعاد حیات و جامعه مطلوب راهنمای عمل مناسبی برای معماری است (معین‌مهر ۱۳۹۷، ۱۶۸). از دیدگاه غرب پایداری = پایداری اجتماعی + پایداری اقتصادی + پایداری زیست‌محیطی است. و بُعد معنایی (برگرفته از دیدگاه اسلام) نادیده گرفته شده است. چرا که برای رسیدن به حیات طیبه می‌بایست به ابعاد معنوی و روحانی حیات نیز در جهت بسترسازی کمال انسان و رشد وی توجه شود که این موضوع در پرتو زندگی در محیط و محله مطلوب و سرزنده امکان‌پذیر است. متقابلاً رویکرد اسلامی به محیط مطلوب، قبل از هر چیز توحیدی، دانش‌محور و انسان‌محور و فرهنگ‌محور است. گرایش‌های متعالی فطری عامل انسجام درونی جامعه تلقی

می‌دهد؛ چنگ زنید و از اختلاف و پراکندگی بهره‌ییزید. پیامبر اکرم(ص) فرموده‌اند: بر شما باد شرکت در جماعت و مجالس عمومی (محمدی ری‌شهری ۱۳۷۷، ج ۲).

۱-۱-۳. اهمیت نقش مسجد در تعاملات اجتماعی اهالی محل با یکدیگر

در این زمینه امام علی(ع) فرمودند: هر که مسجدی را حرمت نهد؛ در روز ملاقات با خدا، او را خندان و شادمان دیدار می‌کند؛ در حالی که کارنامه‌اش را به دست راست او داده است.

۱-۱-۴. مشارکت مردمی

خداوند در آیه ۲ سوره مائده می‌فرماید: شما مؤمنان یکدیگر را در نیکوکاری و تقوایشی یاری دهید و در گناه و تجاوز به یکدیگر کمک نکنید؛ و از خدا پروا کنید که خداوند سخت کیفر است. همچنین در حدیثی از پیامبر اکرم(ص) آمده است: هرکس چیزی از زمین‌های موات را احیا کند متعلق به او است (حکیمی ۱۳۸۰، جلد ۴).

۱-۱-۲. بُعد پایداری اقتصادی جامعه آرمانی و معماری مطلوب

در نگرش وحیانی و توحیدی اسلام، مساله اقتصاد ذیل مفاهیم اصلی حیات انسان معنا می‌یابد. در این نگرش، انسان «حَیِّ مُتَالِه» است؛ یعنی زنده‌ای که گرایش به الوهیت و خداجویی دارد و جنبه جسمانی وی، که اقتصاد منبعث از آن و پاسخگو به اولویت‌های آن است؛ جنبه‌ای فرعی و در خدمت هدف اصلی است. بنابراین بدیهی است که نگاه به اقتصاد و معیشت نگاهی است؛ به ابزاری برای رسیدن به کمال، و به خودی خود واجد اصالت نیست. از همین جاست که مفهوم توسعه آنچنان که در جهان تبلیغ و توصیه می‌شود با حوزه بینش و اندیشه اسلامی ناسازگار است. قرآن، منتهای حرکت تکاملی انسان و جهان و تاریخ را خداوند می‌داند.^۷ انعکاس این قاعده در معماری به «اصل پرهیز از اسراف»، «دوری از تجملات»، «اصل کارایی» اشاره دارد (معین مهر ۱۳۹۷، ۱۸۲).

۱-۱-۲-۱. مبانی دینی پایداری اقتصادی

۱-۱-۲-۱-۱. بهره‌گیری از سنت وقف

مُدل ۲. هرم ابعاد حیات پایدار در محلّه (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۷)

۱-۱-۶. بُعد پایداری اجتماعی جامعه آرمانی و معماری

مطلوب

محیط مصنوع سامان‌دهنده حیات جمعی و شکل‌دهنده به «روح فضای جمعی» است که در سایه آن فعالیت‌های غیرفردی کیفیت ویژه و سازنده خود را باز می‌یابد. محیط مصنوع، عامل بسیار اساسی در ایجاد فضای حیات و نظارت جمعی است که به نوبه خود باعث کاهش ملموس جرائم و ارتقای سطح امنیت روانی و اجتماعی جامعه می‌گردد (همان، ۱۷۴).

۱-۱-۶-۱. مبانی دینی پایداری اجتماعی

۱-۱-۶-۱-۱. امنیت و ایمنی

اهمیت این موضوع در دعای حضرت ابراهیم(ع) مبنی بر امن خواستن شهر مکه و اعطای نعمت ایمنی به شهروندان مشخص است. در قرآن «امنیت و آرامش» به عنوان موهبت‌هایی الهی - که محیطی مؤمن‌ساز و عبادت‌پرور فراهم می‌آورند- بیان شده است؛ و امنیت به عنوان صفات شهر مناسب زیست بارها مورد تأکید در آیات و روایات قرار گرفته است.

۱-۱-۶-۲. اجتماع‌پذیری و نقش مراکز جمعی و

افزایش حضورپذیری

در اسلام به این موضوع توجه شده است. به عنوان نمونه خداوند در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران می‌فرماید: و همگی به ریسمان الهی (قرآن و پیامبر(ص)) که شما را به خدا پیوند

به سبزه، نگاه به آب روان، نگاه به روی زیبا (السیوطی ۱۴۰۱ق).

۲-۱-۶-۳. زیبایی بصری

در قرآن سرچشمه زیبایی‌ها خداوند و صفات اوست و زیباترین زیبایی صادر شده از او، انسان است. پس از انسان، سراسر طبیعت نشانه‌هایی زیبا از زیبای مطلق هستند. به زبان قرآن راز زیبا شدن حقیقی، رنگ خدا گرفتن است.^۱ ۴-۶. بُعد پایداری معنایی جامعه آرمانی و معماری مطلوب معنادار بودن محیط و تأثیری که محیط از طریق حواس بر ذهن انسان می‌نهد؛ و بالتجیحه معنایی که از تماس با محیط و با قرار گرفتن انسان در فضایی به او القا و یا به ذهن او متبادر می‌شود و در نهایت تحولات فرهنگی و رفتاری ناشی از تأثیرات محیط، موضوعاتی هستند که علاوه بر تأیید از طریق استدلال منطقی تأیید، با روش‌های تجربی نیز به اثبات رسیده‌اند (معین مهر ۱۳۹۷، ۱۹۸). به طور کلی بارزترین ویژگی‌های تأثیرگذار محیط بر انسان عبارت از نمادها، نشانه‌ها، تناسبات، صدا، نور، عملکردها و منشأ آنها می‌باشند؛ که اینها تنها وجه مادی و ظاهری بوده و اثرات ناشی از آنها را در مقولاتی چون هویت، تشخیص، احساس تعلق به مکان، احساس راحتی، امنیت، حقارت و انزوای طبیعی می‌توان مورد توجه قرار داد (نقی‌زاده ۱۳۹۵، ۱۲۰).

۶-۴-۱. مبانی دینی پایداری معنایی

۶-۴-۱-۱. مرکز محله با محوریت مسجد یا حسینیه در بافت بیشتر شهرهای اسلامی، سلسله‌مراتبی از مسجدها را با توجه به حدود تقریبی شعاع عملکرد می‌توان دید. هسته اصلی محله‌های مسلمانان را نیایش‌گاه‌ها (در درجه نخست مسجد) تشکیل می‌داد. بنابراین همانطور که در غرب و در «واحد‌های همسایگی کلارنس پری» مدرسه، مرکز و عامل تعیین‌کننده ابعاد یک بخش مسکونی به شمار می‌آید؛ در یک شهر اسلامی باید به مسجد به عنوان عامل تعیین‌کننده و مرکزی فرهنگی و مذهبی در بخش مسکونی توجه کرد. سپس دیگر خدمات رفاهی، آموزشی، بهداشتی و تجاری می‌توانند در کنار هسته اصلی محله‌ها برای رفاه ساکنان محله برنامه‌ریزی و طراحی شوند (پورجعفر و ادب‌خواه ۱۳۸۳، ۵۵۹).

نظام وقف، که عامل بقا و حفظ مجموعه با گذشت زمان است؛ از مهمترین اصول در بُعد اقتصادی می‌باشد. این سنت حسنه به خوبی می‌تواند در شهرهای جدید و مجتمع‌های در حال توسعه ترویج گردد. به خاطر محدودیت‌هایی که در تغییر، ساختمان‌های وقفی وجود دارد؛ چنین ساختمان‌هایی عامل پایداری سنت‌ها و ارزش‌های هویتی می‌گردند و اهمیت زیادی در هویت شهر اسلامی دارند (شاطریان و دیگران ۱۳۹۰، ۲۶۷). در قرآن کریم با عنوان باقیات‌الصالحات از آن سخن گفته شده است.^۲

۲-۱-۲-۶. قناعت

قناعت از نظر لغت، به معنای بسنده کردن به اندک از آنچه مورد نیاز انسان است. از حضرت علی(ع) پرسیدند: منظور خداوند از حیاه طیبیه در آیه ۹۷ سوره نحل چیست؟ فرمودند: «هِيَ الْقَنَاعَةُ» هر مرد و زن با ایمانی که کار نیکی انجام دهد؛ او را زندگی پاکیزه خواهیم بخشید. پیامبر اکرم(ص) نیز در این باره می‌فرماید: «منظور از آن قناعت و راضی شدن به آنچه خداوند داده است (فیض کاشانی ۱۳۶۰، ج ۳، ۱۵۴). در این باب می‌توان به احادیثی از امام علی(ع) اشاره نمود.^۳

۶-۳. بُعد پایداری زیست‌محیطی جامعه آرمانی و معماری مطلوب

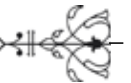
اثرات محیطی بر معماری آنقدر عمیق است که هویت معماری مناطق مختلف معماری مطلوب در دنیا قبل از هر چیز با ابعاد محیطی و زیست‌محیطی آن شناخته می‌شود. معماری هم در منابعی که بکار می‌گیرد؛ در ساختگاهی که برپا می‌شود و هم به لحاظ اثرات اقلیمی، اساساً به محیط خود وابسته است؛ و با ویژگی‌های محیطی از دیگر معماری‌ها قابل تشخیص است (معین مهر ۱۳۹۷، ۱۸۸).

۱-۶-۳. مبانی دینی پایداری زیست‌محیطی

۱-۶-۳-۱. ایجاد فضای سبز و منظر طبیعی

۱- پیامبر(ص) فرمودند: شهرهایتان را به لحاظ مکان به گونه‌ای بسازید که چشم‌نواز بوده و چشم‌انداز داشته باشد. امام صادق(ع) فرمودند: زراعت کنید و درخت بکارید بخدا قسم هیچ عملی مباح‌تر و پاکیزه‌تر از آن نیست. امام کاظم(ع) فرمودند: سه چیز چشم را روشن کنند: نگاه

۶-۴-۱-۲. یادآوری حقایق هستی و انتقال پیام‌های

معنوی

بهره‌گیری از نمادها و نشانه‌های آشنا برای شهروندان در جهت یادآوری و القای ارزش‌های معنوی یکی از اصلی‌ترین روش‌هاست؛ که یکی از مهم‌ترین آنها بهره‌گیری از کلام الهی در ترکیب با سایر هنرها در مکان‌های مناسب و اندیشیده محله و در کتیبه‌ها است. این کتیبه‌ها که با هنرها و فنونی همچون کاشی‌کاری، آجرکاری، گچبری و خوشنویسی آمیخته شده‌اند مداوم ناظر را به اصول و ارزش‌هایی متذکر می‌کردند که بنیاد حیات معنوی اسلام و زندگی مسلمانان بر آنها بنا نهاده شده است (بورکهارت، ۱۳۷۰، ۲۵).

۶-۴-۱-۳. معناسازی و نمادپردازی با طبیعت

دین اسلام «نگاه آیه‌ای» به طبیعت دارد. قرآن دقیقاً لفظ آیه را برای طبیعت هم به کار می‌برد و این نشان آن است که طبیعت‌گرایی اسلامی هرگز آخرین مرحله هستی‌شناسی نیست؛ بلکه آن هم جنبه‌ای نشانه‌ای و نمادین دارد تا ما را به مراتب بالاتر هستی و مانوس‌تر با ذات باری تعالی نزدیک نماید (نصر ۱۳۵۹، ۲۱۶). آیه ۵۳ سوره فصلت مهم‌ترین آیه‌ای است که نگرش آیه‌ای به طبیعت و وجود آدمی را از هم تفکیک کرده و به اهمیت هر دو تأکید می‌کند (۱۱).

۶-۴-۱-۴. عالم محوری و سکونت عالمان دینی در

محله

در متون دینی تأکید زیادی بر ارتباط با علماء وجود دارد. پیامبر(ص) به حضرت علی(ع) فرمودند: یک ساعت همنشینی با عالم از هزار سال عبادت بالاتر است و نگاه به عالم از اعتکاف هزار ساله در کعبه بالاتر است و زیارت علما از هفتاد طواف و هفتاد حج و هفتاد عمره مقبوله بالاتر است و خدا چنین کسی را هفتاد درجه بالا می‌برد (حلی ۱۴۰۷ق، ۷۵).

۶-۴-۱-۵. احیای تعظیم شعائر

تعظیم شعائر از تأکیدات خداوند است. با توجه به آیه ۳۲ سوره حج و آیه ۵ سوره ابراهیم، و اینکه شهدا زنده‌اند و

یادشان نیز باید زنده بماند؛ اهمیت این موضوع و نقش نمادها و یادمان‌های مذهبی در سرزندگی و حیات محله مشخص می‌گردد.

مکان‌یابی نمادهای معنوی و قدسی در کانون‌های اصلی محله و لحاظ کردن کالبد مناسب برای آنها تأثیر به‌سزایی در احیای تعظیم شعائر دارد. در این راستا وجود یادمان شهدای گمنام در محله نیز مورد اهمیت قرار می‌گیرد. آیه ۱۵۴ سوره بقره ۱۲ و آیه ۱۶۹ سوره آل عمران ۱۳ سندی بر اهمیت این موضوع هستند (جوادی‌آملی ۱۳۸۶).

۷. عملکردهای محله از دیدگاه ابعاد پایداری حیات

بر طبق فرموده پیامبر اکرم(ص): سزاوار است که فرد ساعات شبانه‌روز خویش را به چهار بخش تقسیم کند: ۱. ساعتی (بخشی) را با خدای خود راز و نیاز کند. ۲. ساعتی (بخشی) را به کسب معاش و درآمد اختصاص دهد. ۳. ساعتی (بخشی) را به آموختن علم و نشستن در محضر عالمان دینی برای استفاده از نصیحت‌های دلسوزانه آنان اختصاص دهد. ۴. ساعتی (بخشی) را به استراحت و استفاده از لذت‌های حلال (و تفریحات سالم) بگذراند (مجلسی ۱۳۶۶، ج ۱، ۳۹۰۰).

بر طبق این روایات می‌توان عملکردهای متناسب با آن را به صورت زیر بیان نمود: ۱. بخش مناجات با خدا در قالب فضای عبادی؛ ۲. بخش کسب معاش در قالب فضای تجاری؛ ۳. بخش کسب علم در قالب فضای آموزشی؛ و ۴. بخش استراحت و بهره‌گیری از لذت‌های حلال در قالب فضای واحد همسایگی.

۸. بررسی اولویت‌های حیات‌بخش به محله از نظر

صاحب‌نظران حوزه معماری و شهرسازی

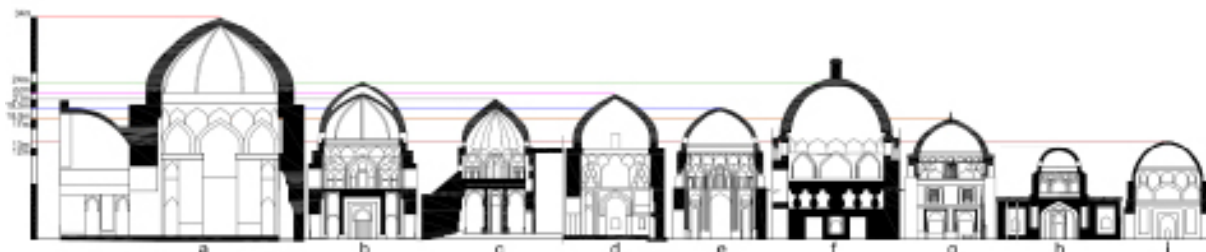
نتایج حاصل از پرسشنامه در چهار بُعد به قرار ذیل است.

۸-۱. بُعد اجتماعی

جدول ۱. میانگین نظرات صاحب‌نظران در بُعد اجتماعی (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۶)

فضاهای داخلی به صورت یک جاذبه قوی باقی بماند. در اینجا می‌توان به ایجاد فضاهای باز جمعی با کارکرد نمادین مانند فضاهای آیینی توجه نمود.

۳. به منظور ارتقای مشارکت مردمی، بسترسازی برای مشارکت بیشتر اهالی محل در فعال نمودن امکانات بالقوه محله اهمیت دارد. تشویق اهالی محل به مشارکت در بازسازی زمین‌های بایر در کنار نظارت کلی مدیریت محله‌ای و تولید ثروت و ارتقای پتانسیل بالقوه محله و استفاده حداکثری از امکانات محله‌ای مشخص می‌گردد. در این راستا می‌توان گفت تشویق ساکنان به ایجاد شوراهای محلی و اختیاردی به آنها جهت دخالت در امور گوناگون محله و تشویق مردم و گروه‌ها به تشکیل NGO ها، نهادهای مردمی و... در زمینه‌های گوناگون و ایجاد تسهیلات و امکانات برای این گروه‌ها و حمایت از گروه‌های مختلف مانند زنان، جوانان و... با ایجاد مراکز جمعی فرهنگی، ورزشی و... می‌تواند در مشارکت اهالی محله مؤثر باشد. همچنین، اداره امور محلی و به ویژه مسجد می‌تواند پس از ساخت به تدریج با حمایت دولتی و نظارت علما به خود مردم واگذار گردد. مساجد، حسینیه‌ها و

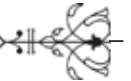
در جدول فوق، میانگین نظرات صاحب‌نظران گویای این است که در بُعد اجتماعی ۱. واحد همسایگی بیش از همه در افزایش سرزندگی و حیات‌بخشی در محله تأثیرگذار است. و به ترتیب بعد از آن، ۲. فضای عبادی، ۳. فضای آموزشی، ۴. شبکه ارتباطی، و ۵. فضای تجاری.

۸-۱-۱. راهکارهای پیشنهادی با توجه به اولویت‌های صاحب‌نظران در اصول بُعد اجتماعی

۱. برای برقراری امنیت که موجب حضور مستمر و ایمن افراد در محله می‌شود؛ طراحی فضاهای محله به گونه‌ای که مورد نظارت عمومی قرار گرفته و موجب کاهش جرائم گردند و اهمیت طراحی با رعایت فاکتورهای امنیتی (به خصوص کنترل ورود و خروج) مشخص می‌گردد.

۲. در جهت ارتقای تعاملات اجتماعی، وجود فضاهای باز در محله و درون‌گرایی آنها باعث می‌شود که محله از یکنواختی و ظهور کامل در نگاه اول که خسته‌کننده است؛ خارج شود. عابر با مجموعه‌ای گوناگون و پرجاذبه از انواع عناصر محله‌ای روبرو شده؛ به گونه‌ای که در منظر اول همه‌چیز پایان نپذیرد؛ بلکه هر فضا ظاهری داشته باشد و باطنی و برای یک اهل محل همیشه حضور و درک

موجب تعامل بیشتر اهالی محل می‌شود. در برنامه‌ریزی و طراحی شهری و محله‌ها بایستی به تناسباتی همچون میزان دسترسی افراد محله به مساجد، توزیع متناسب مساجد در سطح محله، تجانس فعالیت‌ها و کاربری‌های همجوار با مساجد و خوانایی و هویت داشتن مساجد توجه ویژه‌ای صورت بگیرد.

زیارتگاه‌ها می‌توانند مرکز فرهنگی و مردمی فعالی را برای ترویج و تبلیغ فرهنگ اسلامی و الهی به صورت عمومی فراهم آورند.

۴. برای توجه به حریم مسجد، بایستی سلسله‌مراتب کارکردی برای طی حریم مسجد تعریف شود. همچنین، فضاهای لازم در مساجد برای عملکردهای مکمل مسجد ساخته شوند؛ چرا که توجه به چندعملکردی بودن مسجد

۸-۲. بُعد اقتصادی

جدول ۲. میانگین نظرات صاحب‌نظران در بُعد اقتصادی (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۶)

میانگین نظرات - شبکه ارتباطی	میانگین نظرات - فضای تجاری	میانگین نظرات - فضای آموزشی	میانگین نظرات - فضای عبادی	میانگین نظرات - واحد همسایگی	میانگین نظرات بُعد اقتصادی
۶/۹۰	۷/۴۵	۷/۴۵	۷/۳۰	۷/۰۵	بهره‌گیری از انرژی‌های تجدیدپذیر
۶/۶۰	۷/۹۰	۸/۵۰	۸/۶۵	۷/۱۵	وقف
۷/۳۷	۷/۵۵	۷/۸۰	۸	۷/۹۰	استفاده عادلانه از منابع طبیعی، میانروی و پرهیز از اسراف
۶/۹۵	۷/۱۰	۷/۳۵	۸/۰۵	۷/۵۵	قناعت
۶/۰۵	۷/۹۵	۶/۹۵	۷	۸/۰۲	استغال‌زایی
۶/۰۵	۸	۵/۸۵	۵/۸۹	۷/۶۰	خودکفایی
۶/۶۵	۷/۶۵	۷/۳۱	۷/۴۸	۷/۵۵	میانگین کل نظرات

و بهره‌مندی‌های عام‌المنفعه به صورت پایدار در محله صورت می‌گیرد.

۲. در توصیف مصادیق قناعت می‌توان گفت مصرف منابع و دگرگونی در آنها در جهت بهبود کیفی و کمال آنها و در نهایت کمال انسان بوده و تغییرات و مصرف صرف مدّ نظر نمی‌باشد. تا حدّ امکان می‌بایست نسبت به حفاظت از منابع تجدیدناپذیر اقدام نموده و منابع پایدار و تجدیدپذیر مورد استفاده قرار گیرند. می‌بایست برای هر محیط و اقلیم و محله‌ای برنامه‌ها و طرح‌هایی مطابق نیاز و مختصات آنها تهیه و اجرا شود.

۳. برای استفاده عادلانه از منابع طبیعی و پرهیز از اسراف، معماران و شهرسازان که به بهره‌برداری از مواد و مصالح

در جدول فوق، میانگین نظرات صاحب‌نظران گویای این است که در بُعد اقتصادی ۱. فضای تجاری بیش از همه در افزایش سرزندگی و حیات‌بخشی در محله تأثیرگذار است. و به ترتیب بعد از آن، ۲. واحد همسایگی، ۳. فضای عبادی، ۴. فضای آموزشی، و ۵. شبکه ارتباطی.

۸-۲-۱. راهکارهای پیشنهادی با توجه به اولویت‌های صاحب‌نظران در اصول بُعد اقتصادی

۱. استفاده از «سنت وقف» در جهت ارتقای مشارکت اهالی محل در استعمار و آبادی محل سکونتشان نقش به‌سزایی داشته و زمینه جذب سرمایه و تعاملات انسانی با انگیزه‌های الهی را فراهم می‌آورد. موقوفات در تأسیس و تداوم حیات فضای عبادی و آموزشی تأثیر فراوانی دارند

همکاری تمام نیروی انسانی است. دسترسی به اقتصاد پایدار، با کمک گرفتن از نقش مضاعف و توانایی‌های بالقوه و چندبُعدی همه جمعیت فعال در جامعه تسهیل می‌گردد. در این راستا لازم است توان‌ها و قابلیت‌های اقتصادی محله (از قبیل گردشگری، صنعت و...) شناسایی شده و سرمایه‌گذاری‌های لازم در جهت تقویت آنها انجام شود. در این صورت با تأمین مشاغل، انتظارات جمعیتی محله برآورده شده و استقلال آن تأمین می‌گردد. همچنین، وجود بستر فرهنگی مناسب برای اشتغال در محله موجب کاهش نرخ بیکاری می‌گردد.

بسیار زیادی در کارهای خود نیازمندند؛ بایستی نقشه‌های اجرایی خود را به نحوی تهیه نمایند که اقتصاد ساختمان کاملاً رعایت شود. می‌بایست از تزئینات بیمورد و اسراف و تبذیر در استفاده از مواد و مصالح و نیروی کار و سایر امکانات و حتی زمان ساخت جلوگیری شود. همچنین، طراحی فضاهای محله بایستی براساس شیوه‌های طبیعی سازگاری با اقلیم و استفاده از انرژی‌های پاک و پرهیز از وابستگی زیاد ساختمان به فناوری صنعتی صورت گیرد. ۴. در جهت ارتقای اشتغال‌زایی و خودکفایی در محله، اهمیت این موضوع در رسیدن به جامعه‌ای با اقتصاد پایدار، نیاز به

۸-۳. بُعد زیست‌محیطی

جدول ۳. میانگین نظرات صاحب‌نظران در بُعد زیست‌محیطی (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۶)

میانگین نظرات - شبکه ارتباطی	میانگین نظرات - فضای تجاری	میانگین نظرات - فضای آموزشی	میانگین نظرات - فضای عبادی	میانگین نظرات - واحد همسایگی	میانگین نظرات بُعد زیست‌محیطی
۸/۰۵	۷	۸/۴۰	۶	۸/۶۵	ایجاد فضای سبز و منظر طبیعی
۶/۳۵	۶/۹۰	۷/۱۰	۷/۰۵	۶/۹۵	صرفه‌جویی در مصرف منابع
۸/۴۰	۸/۵۵	۸/۶۵	۸/۷۰	۸/۷۵	توجه به پاک‌ی و پاکیزگی
۸/۰۵	۷/۸۵	۸/۵۰	۸/۵۵	۸/۶۰	زیبایی بصری
۷/۴۲	۷/۶۰	۷/۹۰	۸/۰۵	۸	استفاده از امکانات بومی
۸/۱۰	۷/۴۵	۸/۲۵	۷/۶۵	۸/۱۰	توجه به اقلیم و نیازهای اقلیمی
۷/۷۲	۷/۵۵	۸/۱۳	۷/۶۶	۸/۱۷	میانگین کل نظرات

با طبیعت و برخورداری بیشتر از مواهب آن و بهره‌گیری توأمان اهالی محل از زیبایی و نیز محصول فضای سبز محله می‌شود.

۲. در مسئله زیبایی بصری، می‌توان گفت محله‌ای که سیما و منظر زیبا دارد؛ این منظر از ترکیب مناسب خانه‌ها، فضای سبز، درختان، آب و نور به دست می‌آید. زیبایی بصری در رعایت اصولی همچون وحدت، ترکیب، نظم، هماهنگی، تناسب، مقیاس، تقارن، تعادل، ریتم، تباین، قلمرو و محصوریت نهفته است که در صورت رعایت در فضاهای عمومی می‌توانند در تجلی زیبایی در آنها نقش

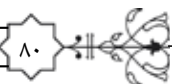
در جدول فوق، میانگین نظرات صاحب‌نظران گویای این است که در بُعد زیست‌محیطی ۱. واحد همسایگی بیش از همه در افزایش سرزندگی و حیات‌بخشی در محله تأثیرگذار است. و به ترتیب بعد از آن، ۲. فضای آموزشی، ۳. شبکه ارتباطی، ۴. فضای عبادی، و ۵. فضای تجاری.

۸-۳-۱. راهکارهای پیشنهادی با توجه به اولویت‌های

صاحب‌نظران در اصول بُعد زیست‌محیطی

۱. اهمیت ایجاد فضای سبز و باغسازی در واحد همسایگی، و طراحی فضاهای باز و نیمه‌باز در ارتباط با فضای سبز (متناسب با کاربری آن) موجب ارتباط بیشتر اهالی محل

توپوگرافی و...) به منظور بهره‌گیری حداکثر از توان‌های زیست محیطی در ارتقای کیفیت‌های محیطی تأثیرگذار است. در این راستا می‌بایست پس از تحقیق و بررسی کافی، گونه‌های گیاهی بومی و منطبق بر شرایط اقلیمی بستر اکولوژیک محله شناسایی شده و به عنوان گونه‌ی هویتی خاص در منظر محله مورد استفاده قرار گیرد. توجه به اقلیم، آب و هوا، انرژی- کارایی و آسایش اقلیمی بایستی با استفاده از طراحی کالبد فضای همساز با اقلیم مورد توجه قرار گیرد.

داشته باشند. اگر مردم در محیط زندگی‌شان، با مناظر نرم و با کیفیت طبیعی و بومی ارتباط داشته باشند؛ سلامت عمومی و رفتار اجتماعی ساکنین و حتی نسل‌های بعدی آنان از این ارتباط منتفع خواهند شد. این امر حتی در رشد و تکامل جسمی- روانی گروه‌های خاص نظیر کودکان و تعامل اجتماعی در کهن‌سالان تأثیر معناداری دارد. ۳. در اهمیت توجه به اقلیم و نیازهای اقلیمی می‌توان گفت رعایت اصول طراحی در مقیاس‌های گوناگون بر مبنای شرایط اقلیمی و بستر اکولوژیک (جهت باد، تابش آفتاب،

۸-۴. بُعد معنایی

جدول ۴. میانگین نظرات صاحب‌نظران در بُعد زیست معنایی (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۶)

میانگین نظرات- شبکه ارتباطی	میانگین نظرات- فضای تجاری	میانگین نظرات- فضای آموزشی	میانگین نظرات- فضای عبادی	میانگین نظرات- واحد همسایگی	میانگین نظرات بُعد معنایی
۷/۵۵	۸/۰۵	۸/۴۰	۸/۴۵	۸/۵۵	ادراک حُسن و زیبایی بصری
۷/۳۷	۶/۸۹	۷/۶۳	۷/۸۴	۸/۱۱	مناسازی و نمادپردازی با طبیعت
۶/۷۰	۶/۷۰	۷/۰۵	۸/۷۰	۸/۲۰	تحقق بُعد معنوی با ایجاد مرکز محله با محوریت مسجد یا حسینیه
۷/۱۵	۶/۲۰	۷/۳۰	۷/۸۰	۷/۵۰	احیای تعظیم شعائر
۷/۳۰	۶/۵۰	۷/۷۵	۸/۵۰	۷/۷۵	یادآوری حقایق هستی و انتقال پیام‌های معنوی
۶/۵۰	۶/۹۰	۸/۱۰	۸/۴۰	۷/۵۰	ترغیب انسان به فکر کردن به منبع هستی
۶/۷۰	۵/۷۰	۷	۸/۲۱	۷/۵۰	وجود یادمان شهدای گمنام
۷/۵۵	۷/۱۰	۶/۸۰	۸/۱۵	۸/۳۷	ایجاد فضاهایی چون سقاخانه، در نظر گرفتن نشیمن در فضاهای عمومی و عبوری
۷/۸۵	۷/۲۰	۸/۱۱	۷/۹۵	۸/۴۵	پویایی و انعطاف‌پذیری فضا جهت ایجاد زمینه تعامل مناسب با انسان
۵/۲۵	۶/۵۵	۸	۸/۶۰	۸/۴۰	عالم‌محوری و سکونت عالمان دینی و محوریت‌شان در حل مسائل محله
۸	۷/۲۰	۷/۱۰	۸/۳۵	۸/۴۰	برگزاری جشن‌ها و عزاداری‌ها در سطح فضای باز محله
۷/۷۰	۷/۸۰	۸/۱۰	۸/۸۴	۸/۶۰	بخش شدن صدای اذان
۶/۵۵	۷/۵۰	۷/۵۵	۸/۳۵	۸/۳۰	خدمات دینی عام‌المنفعه
۷/۰۹	۶/۹۴	۷/۶۰	۸/۳۴	۸/۱۲	میانگین کل نظرات

را می‌توان با ایجاد تحولاتی در این مظاهر در محله جبران کرد. اقدامات شهرداری‌ها در این راستا می‌تواند بسیار راهگشا باشد و لازم است هنرمندان، مفاهیم معنوی و اعتقادی را باعالی‌ترین و خلاقانه‌ترین تکنیک به زبان روز در آثار خود و در فضاهای عمومی در محله تبلیغ نمایند.

۴. برای برگزاری جشن‌ها و عزاداری‌ها در سطح فضای باز محله می‌توان گفت از آنجا که مراسم مذهبی به خصوص در ماه‌های محرم و رمضان (حرکت و دسته‌های سینه‌زنی، ایستگاه‌های صلواتی، یادمان‌های شهدا و غیره) در هویت بخشی محله مهم‌ترین نقش را دارند؛ می‌بایست در طراحی محله فضاهایی را برای آنها پیش‌بینی کرد. این فضا، می‌تواند به‌واسطه بهره‌مندی از امکانات فیزیکی و خدمات عمومی، تسهیل‌کننده حضور مردم به بهانه برگزاری مراسم مناسبی بوده و به همین بهانه، با این مناسبت پیوند بخورد. حضور مردم در فضای محله، فرصتی برای ایجاد حس مشترک، به مناسبتی خاص است.

۵. در اهمیت ایجاد فضاهایی چون سقاخانه، در نظر گرفتن نشیمن در فضاهای عمومی و عبوری می‌توان گفت خصوصیت ایستایی و پویایی فضاهای عمومی و عبوری از کیفیت‌های فضاهای محله است. گشودگی‌ها به پویایی فضا کمک می‌کند و محل توقفی را ایجاد می‌کند که ارزش توقف را دارد. در دسترسی‌های محله ای باید به خصوصیت پویایی و ایستایی فضاهای محصور توجه نمود. قرار دادن عناصری (بسته به اهمیت عنصر و توجه به مسئله تجمع) در مسیر گذر یا خیابان از یک طرف و در جوانب میدان از طرف دیگر، به فضا اعتبار مکانی می‌بخشد.

۶. به منظور احیای تعظیم شعائر و وجود یادمان شهدا می‌توان گفت مکان‌یابی نمادهای معنوی و قدسی در کانون‌های اصلی محله و لحاظ کردن کالبد مناسب برای آنها تأثیر به‌سزایی در احیای تعظیم شعائر داشته و موجب متذکر شدن دائمی اهالی محل در فضاهای محله درباره هدف و جهت اصلی زندگی می‌گردد. نمادها و یادمان‌های مذهبی و قدسی باید در محله ظهوری پررنگ‌تر نسبت به مظاهر روزمره داشته باشند تا بتوانند به زندگی انسان‌ها جهت دهند. این یادمان‌ها از ساده‌ترین آرایه‌ها و آثار همچون اسماء الهی تا یاد دانشمندان

در جدول فوق، میانگین نظرات صاحب نظران گویای این است که در بُعد معنایی ۱. فضای عبادی بیش از همه در افزایش سرزندگی و حیات بخشی در محله تأثیرگذار است. و به ترتیب بعد از آن، ۲. واحد همسایگی، ۳. فضای آموزشی، ۴. شبکه ارتباطی، و ۵. فضای تجاری.

۸-۴-۱. راهکارهای پیشنهادی با توجه به اولویت‌های صاحب‌نظران در اصول بُعد معنایی

۱. با توجه به اولویت اول قرار گرفتن پخش شدن صدای اذان در سرزندگی و حیات محله، بایستی در محله در عین مراعات شرایط افراد خاص، صدای اذان مطلوب با شرایط مطلوب در همه محله وجود داشته باشد. شکل موجود پخش اذان در محلات با توجه به تلاش برای رساندن صدا به نقاط دور دست در بخش‌های زیادی از محله شرایط نامطلوب ایجاد کرده است.

۲. در جهت نقش ادراک حُسن و زیبایی بصری در سرزندگی و حیات محله که اولین اولویت از دیدگاه صاحب‌نظران است؛ می‌توان گفت فضاهای عمومی محله قابلیت اظهار کالبدی مؤلفه‌های زیبایی را در خود دارند. در این راستا می‌تواند از طریق همسویی با طبیعت، نمایش مؤلفه‌های زبان و تجلی عوامل مکانی همچون ریتم و تقارن و مواردی از این دست، موجب تجلی زیبایی در مرتبه معنوی و روحانی در محله باشند. یکی از راهکارهای پیشنهادی برای این اصل، استفاده از خوشنویسی در فضای معماری و هماهنگی در رنگ و جنس مصالح در افزایش نشاط و شادابی، و نفی طرح‌های خشک و بی‌ارتباط با طبیعت است.

۳. در باب نقش یادآوری حقایق هستی و انتقال پیام‌های معنوی در سرزندگی و حیات محله، می‌توان گفت باید توجه داشت مظاهر و نمادهای قدسی محدود به نشانه‌های بارز تاریخی همچون رنگ‌ها، مصالح، هندسه‌های سنتی نگردد؛ که غالباً با احجامی سنگین و بنایی به شکلی غیرجذاب به کار گرفته می‌شوند. این نمادها می‌توانند ظهور جدیدی در قالب‌هایی با فناوری نوین و سبک در عرصه محله پیدا کنند. به‌طوری که به جای ظهور اسم قدسی (قدیم) و در ترکیب با آن می‌توان اسم قدسی «بَدیع و باعِث» را به ظهور رساند. گاه عادی شدن نشانه‌های کهن قدسی برای ذائقه تنوع طلب

بزرگ گذشته و معاصر و ارزش‌های باقی‌مانده از دفاع مقدس به ویژه شهدای گرانقدر انقلاب را شامل می‌شود.

۹. نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته و میانگین اولویت‌ها براساس نظر صاحب‌نظران در چهار بُعد پایداری می‌توان گفت از میان این ابعاد، بُعد اجتماعی با میانگین $۸/۶۰$ در واحد همسایگی و فضای عبادی بیشترین اهمیت را در سرزندگی و حیات محله دارا است. پس از آن بُعد معنایی با میانگین $۸/۳۴$ در فضای عبادی و واحد همسایگی بیشترین اهمیت را دارد. در مرتبه سوم، بُعد زیست‌محیطی با میانگین $۸/۱۷$ در واحد همسایگی و فضای آموزشی بیشترین اهمیت را دارد. در مرتبه آخر بُعد اقتصادی با میانگین $۷/۵۵$ در واحد همسایگی و فضای تجاری در سرزندگی و حیات محله نقش دارد.

- اولویت اول قرار گرفتن بُعد اجتماعی نشان از این دارد که این بُعد شرط مقوم ابعاد دیگر است و قرار گرفتن بُعد معنایی بعد از اجتماعی حاکی از آن است که ایجاد زمینه‌های مذهبی بدون در نظر گرفتن ابعاد اجتماعی بی‌فایده است. به عنوان نمونه، در توسعه شهرهای جدید به بُعد اجتماعی اهمیت داده نشده و بُعد اجتماعی کم‌رنگ است. توجه به مفهوم همسایگی و همسایه بودن از مهم‌ترین راهکارهای پاسخ‌گویی به خواست انسانی در ارتباط با نیاز به وابستگی است. به همین دلیل، توسعه اجتماعی و کالبدی واحدهای همسایگی و تقویت زندگی اجتماعی در محله از طریق تماس چهره‌به‌چهره باعث ایجاد هویت و احساس تعلق به مکان خواهد شد.

- در مرتبه بعد می‌توان گفت آنچه که امروزه لزوم تأکید بر معنویت را دوچندان می‌نماید؛ تمرکز بیش از حد جوامع معاصر بر جنبه‌های مادی حیات و ملحوظ داشتن ارجحیت مذکور در طراحی و شکل دادن فضاها و کالبد شهر و محله و مدیریت آن است. این الزام نه به این جهت اهمیت دارد که نیازها و جنبه‌های مادی حیات نفی شود؛ بلکه از آن جهت است که نیازهای معنوی محتاج به تذکر و یادآوری و هدایتی بسیار فراتر از جنبه‌های مادی زندگی هستند.

- اولویت سوم قرار گرفتن بُعد زیست‌محیطی نیز نشان از این دارد که زمینه‌های دو بُعد اول بایستی فراهم شود تا توجه به

راهکارهای زیست‌محیطی مؤثر واقع شود. امروزه نیاز جسمی و روحی انسان به برقراری ارتباط با طبیعت موجب گردیده که در همه جوامع، طبیعت به مثابه میراث فرهنگی تلقی شود. نتایج نشان می‌دهد که بُعد اقتصادی اهمیت بیشتری از بُعد زیست‌محیطی دارد. ولی اولویت چهارم قرار گرفتن آن در این پژوهش نشان می‌دهد که اقتصاد در محله با اقتصاد در شهر فرق دارد. این مسئله اگر در شهر باشد از بُعد زیست‌محیطی مهم‌تر است؛ اما در محله توجه به راهکارهای زیست‌محیطی اولویت دارد.

در انتها می‌توان گفت؛ سخن گفتن از سرزندگی محله سخن گفتن از ارتقا و احیای کیفیت زندگی ساکنان آن است و لاجرم به کلیه ابعاد حیات اجتماعی، معنایی، زیست‌محیطی و اقتصادی و یک سیستم محله‌ای مرتبط می‌باشد. پایداری محله‌های شهری زمانی محقق می‌شود که اجزای این محله‌ها متناسب با یکدیگر و در پاسخ به نیازهای ساکنین بوده و به رابطه منطقی و مطلوب انسان و محیط بینجامد. هدف از طراحی یک محله شایسته و سرزنده، ارتقای کیفیت اجتماعی، اقتصادی، و زیست‌محیطی است که در بستر توجه به نیازهای مادی و معنوی ساکنین تحقق می‌یابد. محله سرزنده برگرفته از آموزه‌های اسلامی، سکونتگاهی متوازن است که یک فضای زیستی سالم و سرزنده، دلپذیر و توأم با آسایش برای ساکنان خود فراهم کند و تا حد امکان نیازهای زیستی و اجتماعی ساکنین را بر آورده نماید؛ آنچنان که در نتیجه این توازن، ساکنان به ادامه سکونت در آن تمایل و در صورت ترک آن خاطره و تعلق داشته باشند. در مجموع انتخاب محیط زیست مطلوب بایستی بر پایه اهداف عالیه اسلام صورت پذیرد. محله بایستی هم پاسخ‌گوی نیازهای مادی و هم معنوی انسان‌ها باشد و بازتاب و تجلی این امر در بحث‌های نمادگرایی و تجلی معنا در صورت در حوزه معماری و شهرسازی باید به گونه‌ای باشد که ما را در جهت رسیدن به محله‌ای اسلامی یاری نماید و شاخصه‌های مفهومی آن محله را در چهره و سیمای محله به نمایش گذارد. همچنین تبیین رابطه انسان با جامعه بر مبنای حقوق همسایگی و حقوق شهروندی و حقوق مسجد - که بسیار کم به آن توجه شده است - باید مد نظر قرار گیرد.

پی‌نوشت

۱. The American Institute of Architecture
۲. Likert Scales
۳. Frank
۴. Lovejoy
۵. Ellis
۶. Leslie
۷. در آیات مختلف تعابیری همچون منتهی، مصیر، و یا رجعی در مورد رب و پروردگار انسان آمده است. سوره آل عمران: آیه ۲۸؛ سوره نور: آیه ۴۲؛ سوره فاطر: آیه ۱۸، سوره نور: آیه ۴۲؛ سوره نجم: آیه ۴۲؛ سوره علق: آیه ۸.
۸. مال و فرزند، زینت زندگی دنیاست و باقیات صالحات (ارزش‌های پایدار و شایسته) ثوابش نزد پروردگارت بهتر و امیدبخش‌تر است (سوره کهف: آیه ۴۶). در مجامع روایی شیعه نیز بابی تحت این عنوان وجود دارد. به عنوان نمونه می‌توان به کتاب الحیاه جلد ۶ باب وقف مراجعه نمود.
۹. امام علی(ع): خوش‌ترین زندگی، زندگی با قناعت است. همچنین در حدیث دیگری می‌فرمایند: هر کس به مقدار کفایت، قناعت کند؛ آسایش می‌یابد و برای خویش زمینه گشایش فراهم می‌کند. همچنین فرمودند: غایت میان‌ه‌روی، قناعت است (آمدی ۱۳۹۵، اهمیت الاقتصاد ص ۳۵۳).
۱۰. صِبْغَةَ اللَّهِ وَ مَنْ أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ صِبْغَةً هَمَّ جَا بِهِ رَنُغٌ خُدا (سوره بقره: آیه ۱۳۸).
۱۱. به زودی آیات خود را در آفاق (بیرون) و انفس (درون) به آنها نشان می‌دهیم تا آنکه بر آنان آشکار شود که او حق است اما آیا تنها همین مسئله کافی نیست که خداوند بر هر چیزی شهود می‌شود.
۱۲. و کسانی را که در راه خدا کشته می‌شوند مرده نخوانید؛ بلکه زنده‌اند ولی شما در نمی‌یابید.
۱۳. و کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مرده مپندار؛ بلکه آنان زنده‌اند و نزد پروردگارشان از نعمت‌های بهشت به آنان روزی می‌دهند.

منابع

۱. قرآن کریم. ترجمه محمدرضا صفوی (بر اساس تفسیرالمیزان).
۲. ابراهیمی، اسماعیل. ۱۳۷۸. حیات طیبه در قرآن و نهج البلاغه. پایان‌نامه دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا.
۳. السیوطی، جلال‌الدین. ۱۴۰۱ق. الجامع الصغیر فی احادیث البشیر النذیر. بیروت: دارالفکر.
۴. آمدی، ابوالفتح. ۱۳۹۵. غُرُرُ الْحَکْمِ وَ دُرُرُ الْکَلِمِ (اندرزهای برتر و سخنان چون دُر). ترجمه‌ی محمدعلی انصاری. انتشارات امام عصر(عج).
۵. بذرگر، محمدرضا، محمد حسین‌پور، حسن ایزدی، و آتنا خوش‌کنش. ۱۳۹۲. ارتقای سرزندگی محلات شهری با رویکرد پایداری شهری (شهرک گلستان - تهران). در اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار.
۶. بورکهارت، تیتوس. ۱۳۷۰. ارزش‌های جاویدان هنر اسلامی. ترجمه‌ی سید محمد آوینی. در مجموعه مقالات جاودانگی و هنر. گردآوری شده توسط سید محمد آوینی. تهران: انتشارات برگ.
۷. پورجعفر، محمدرضا، و مصطفی ادبخواه. ۱۳۸۳. نقش بافت فیزیکی و کالبدی محله‌های سنتی و واحدهای همسایگی جدید در روابط متقابل اجتماعی. در همایش توسعه محله‌ای و توسعه پایدار شهر.
۸. جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۸۶. تفسیر تسنیم. قم: مرکز نشر اسراء.
۹. جیکوبز، جین. ۱۳۸۸. مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی. ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. چپ من، دیوید. ۱۹۶۶. آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان‌ساخت. ترجمه‌ی شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۱. حاج‌خلیلی، رضا. ۱۳۷۸. پایان‌نامه جامعه سالم از دیدگاه قرآن. دانشگاه تهران.
۱۲. حکیمی، محمدرضا، محمد حکیمی، و علی حکیمی. ۱۳۸۰. الحیاه. ترجمه‌ی احمد آرام. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۳. دانشپور، سیدعبدالهادی، و مریم چرخچیان. ۱۳۸۶. فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. باغ نظر ۴ (۷): ۱۹-۲۸.
۱۴. زیاری، کرامت‌الله. ۱۳۸۰. توسعه پایدار و مسئولیت برنامه‌ریزان شهری در قرن بیست‌ویکم. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
۱۵. سزایی، محمدحسین، صدیقه لطفی، و سمیه ابراهیمی. ۱۳۸۹. ارزیابی و سنجش سطح پایداری توسعه محلات شهر بابلسر. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری ۱ (۲): ۳۷-۶۰.

۱۶. سینگری، مریم، و سید مجید مفیدی شمیرانی. ۱۳۹۰. بررسی الگوهای اولیه تأثیر گذار در طراحی محله های معاصر با رویکردی به مفاهیم پایداری. هویت شهر ۵ (۸): ۷۳-۸۱.
۱۷. شاطریان، محسن، محمود گنجی پور، و امیر اشنویی. ۱۳۹۰. بررسی تأثیر وقف بر فضای کالبدی شهرها با تأکید بر شهر کاشان. در مجموعه مقالات همایش ملی وقف با تأکید بر آموزش عالی. دانشگاه کاشان.
۱۸. شالی امینی، وحید، و سعید بهبودیان باجگیران. ۱۳۸۹. معیارهای دستیابی به سرزندگی پایدار در فضاهای عمومی شهرهای جدید با تکیه بر شاخص های توسعه پایدار، مطالعه موردی شهر جدید گلپهوار. در نخستین همایش توسعه شهری پایدار.
۱۹. شیعه، اسماعیل. ۱۳۸۰. مقایسه های محله های تهران با معیارهای یک محله پایدار از نظریه شهرسازی. سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، دفتر مطالعات و پژوهش های راهبردی.
۲۰. صرافی، مظفر. ۱۳۷۷. مبانی برنامه ریزی توسعه منطقه ای. تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
۲۱. فاطمی، سید محمود. ۱۳۷۴. حیات از دیدگاه قرآن و نظرات افلاطون و صدرالمتألهین پیرامون آن. دانشگاه مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم.
۲۲. فیض کاشانی، محمد محسن. ۱۳۶۰. کلمات مکتوبه من علوم اهل الحکمه و المعرفه. تهران: فراهانی.
۲۳. گروت، لیندا، و دیوید وانگ. ۱۳۹۴. روش های تحقیق در معماری. ترجمه ی علیرضا عینی فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۴. گلکار، کوروش. ۱۳۸۵. نشاط و سرزندگی در شهر به کمک طراحی شهری. شهرنگار ۷ (۳۹): ۲۴-۲۸.
۲۵. لینچ، کوین. ۱۳۷۶. تئوری شکل خوب شهر. ترجمه ی سید حسین بحرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۶. مجلسی، محمد باقر. ۱۳۶۶. بحار الانوار. تهران: اسلامیة.
۲۷. محمدی ری شهری، محمد. ۱۳۷۷. میزان الحکمه. ترجمه ی حمیدرضا شیخی. دارالحديث.
۲۸. مطلبی، قاسم. ۱۳۸۳. رویکردی انسانی به توسعه پایدار محله ای. در مجموعه مقالات همایش توسعه پایدار محله ای ۲. تهران: طرح نو.
۲۹. معین مهر، صدیقه. ۱۳۹۷. بنیان های حیات پایدار در معماری محله. انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین.
۳۰. موسی کاظمی محمدی، سید مهدی، و حسین شکویی. ۱۳۷۹. ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری (پژوهش موردی: شهر قم). رساله دکتری جغرافیای انسانی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۳۱. نادری بوانلو، محمد، و پروین پرتوی. ۱۳۸۹. تدوین الگوی محله محوری در مدیریت شهری با توجه به ویژگی های شهر مشهد. نامه معماری و شهرسازی ۳ (۵): ۶۳-۸۰.
۳۲. نصر، سید حسین. ۱۳۵۹. نظر متفکران اسلامی در مورد طبیعت. تهران: خوارزمی.
۳۳. نقی زاده، محمد. ۱۳۸۷. معماری و شهرسازی اسلامی. به کوشش سازمان نظام مهندسی اصفهان. اصفهان: راهیان.
۳۴. نقی زاده، محمد. ۱۳۹۵. نظریه فضای حیات طبیعه- شهر آرمانی اسلام. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

References

1. *The Holy Quran*.
2. Al-Soyoti, Jalal al-Din. 1981. *Al-Jama al-Saghir in Ahadith al-Bashir al-Nazir*. Beirut: Dar al-Fekr.
3. Amidi, Abu al-Fattah. 2016. *Ghorar al-Hekam and Dorar al-Kalem (Top Talks and Sayings Like Pearls)*, Translated by Mohammad Ali Ansari, Imam-e-Asr Publications.
4. Bazrgar, Mohammad Reza, Mohammad Hosseinpour, Hasan Izadi, and Athena Khosh Konesh. 2013. Promoting the Vitality of Urban Neighborhoods with the Urban Sustainability Approach (Golestan Township-Tehran Town). In *The First National Congress of Geography, Urban Development and Sustainable Development*.
5. Burkhart, Titus. 1991. *The Immortal Values of Islamic Art*. Translated by Seyyed Mohammad Avini. In the Collections of Articles on Immortality and Art. Collected by Seyyed Mohammad Avini. Tehran: Barg.
6. Chapman, David. 1966. *Creating Neighborhoods and Places in the Built Environment*. Translated by Shahrzad Faryadi and Manouchehr Tababan. Tehran: University of Tehran Press.
7. Daneshpour, Seyyed Abdolhadi, and Maryam Charkhchian. 2007. *Public Spaces and Factors Affecting Collective Life*. Bagh-e-Nazar 4 (7): 19-28.
8. Ebrahimi, Ismail. 1999. *Pure Life in the Quran and Nahjolbalaghe*. PhD Thesis. Islamic Azad university, Fasa Branch.
9. Fatemi, Seyyed Mahmoud. 1996. *Pure Life in the Quran and Views of Plotinus and Mulla Sadra*. Teacher Training Center of Qom Seminary. Qom.
10. Feyz Kashani, Mohammad Mohsen. 1981. *The Words of Science, Ahl al-Hikma and Al-Ma'arfa*. Tehran: Farahani.
11. Golkar, Kourosh. 2006. Vitality and Liveability in the City with the Help of Urban Design. *Shahr Negar* 7(39): 24-28.

12. Groat, Linda, and David Wang. 2015. *Architectural Research Methods*. Translated by Alireza Eynifar. Tehran: University of Tehran Press.
13. Haj Khalili, Reza. 1999. *Dissertation of the Healthy Society from the Perspective of the Quran*. University of Tehran.
14. Hakimi, Mohammad Reza, Mohammad Hakimi, and Ali Hakimi. 2001. *Al-Hayah*. Translated by Ahmad Aram. Tehran: Islamic Culture Publications Office.
15. Jacobs, Jane. 2009. *The Death and Life of Great American Cities*. Translated by Hamid Reza Parsi and Arezoo Aflatooni. Tehran: University of Tehran Press.
16. Javadi Amoli, Abdollah. 2008. *Tasneem Tafsir*. Qom: ISRA International Publishing Center.
17. Lynch, Kevin. 2003. *A Theory of City Form*. Translated by Seyyed Hossein Bahreini. Tehran: University of Tehran Press.
18. Majlesi, Mohammad Bagher. 1987. *Bahar al-Anvar*. Tehran: Islamiyah.
19. Moein Mehr, Sedigheh. 2018. *The Foundation of Sustainable Life in the Neighborhood*. Qazvin University Jahad Publications.
20. Mohammadi Rei Shahri, Mohammad. 1998. *The Mizan al-Hikmah*. Translated by Hamidreza Sheikhi. Dar al-Hadith.
21. Mosa Kazemi Mohammadi, Seyyed Mehdi, and Hossein Shokoyi. 2000. *Evaluation of Sustainable Development in Urban Development (Case Study: Qom City)*. Phd Thesis on Human Geography. Tarbiat Modares University. Tehran.
22. Motallebi, Gasem. 2005. Human Approach to Neighborhood Sustainable Development. *In Proceedings of the Conference on Sustainable Development in Neighborhood 2. Tehran: Tarh-e No.*
23. Naderi Bavanlu, Mohammad, and Parvin Parati. 2010. Presenting Community-Led Urban Management Pattern for Mashhad. *Architecture and Urban Planning 3 (5): 63-80.*
24. Nagizadeh, Mohammad. 2008. *Islamic Architecture and Urbanism*. By the efforts of Isfahan Engineering Organization. Isfahan: Rahian.
25. Nagizadeh, Mohammad. 2016. *The Theory of the Space for Pure Life; Ideal City of Islam*. Tehran: Islamic Azad University, Science and Research Branch.
26. Nasr, Seyyed Hossein. 1980. *The Viewpoints of Islamic Thinkers about Nature*. Tehran: Kharazmi.
27. Pourjafar, Mohammad Reza, and Mostafa Adabkhah. 2004. The Role of the Physical and Physical Structure of Traditional Neighborhoods and New Neighborhood Units in Social Interaction. *In Neighborhood Development Conference and Sustainable City Development.*
28. Saraee, Mohammad Hossein, Sedigheh Lotfi, and Somayyeh Ebrahimi. 2010. The Analysis of the Development Stability Level of Babolsar Quarters. *Research and Urban Planning 1(2): 37-60.*
29. Sarrafi, Mozaffar. 1998. *Fundamentals of Regional Development Planning*. Tehran: Publications of Planning and Budget Organization.
30. Shalli Amini, Vahid, and Saeed Behboodian Bajgiran. 2010. The Criteria for Achieving Sustainable Livelihoods in the Public Spaces of New Cities with Emphasizing Sustainable Development Indicators, A Case Study of the New City of Golbahar. *In The First Sustainable Urban Development Conference.*
31. Shatifian, Mohsen, Mahmoud Ganjipoor, and Amir Ashnuyi. 2011. Investigating the Impact of Waqf on the Physical Space of Cities with an Emphasis on the City of Kashan. *In Proceedings of the National Waqf Conference with Emphasis on Higher Education. Kashan: University of Kashan.*
32. Shie, Ismail. 2001. *Comparison of Tehran Neighborhoods with the Criteria of a Sustainable Neighborhood of Urbanization Theory*. Cultural and Art Organization of Tehran Municipality, Office of Strategic Studies and Research.
33. Sinergy, Maryam, and Seyyed Majid Mofidi Shemirani. 2011. Investigating the Early Influential Patterns in the Design of Contemporary Neighborhoods with an Approach to Sustainability Concepts. *Hoviatishahr 5 (8): 73-81.*

Prioritizing sustainability strategies in the neighborhood with the Islamic approach

Farhang Mozafar *

Associated Professor, Department of Architecture, Iran University of Science and Technology

Abdolhamid Noghrehkar **

Associated Professor, Department of Architecture, Iran University of Science and Technology

Mahdi Hamzehnezhad **

Assistant Professor, Department of Architecture, Iran University of Science and Technology

Sediqeh Moeinmehr **

Ph.D in Architecture, Iran University of Science and Technology

Received: 17/07/2017

Accepted: 27/04/2019

Abstract

Urban planning seeks to improve the quality of life of the city's residents. The way to achieve this is through recognizing the dimensions of life to the neighborhoods and the factors that influence it. On the other hand, the vitality of the environment is one of the missing circles in urban life. From the perspective of the West, sustainability has three dimensions: social, economic, and environmental. This research identifies the important dimension of semantic as the fourth factor of religious look. Because the perfection of life in the religious view is to reach the life of Tayyibah, and for this purpose, spiritual and spiritual dimensions of life should be considered in order to establish human perfection and growth. This is possible if you live in a lively environment and neighborhood. In addition, no attempt has been made to present a comprehensive approach to sustainable architecture based on Islamic teachings, which has the depth and comprehensiveness necessary for the functional dimensions of the environment and desirable neighborhoods. Therefore, this study aims to add the semantic dimension to the three dimensions of sustainability, to provide a comprehensive model of sustainable architecture compatible with Islamic teachings to live and vitality of the neighborhoods.

The method of this research is the combination method (quantitative and qualitative). Library studies have been used to extract dimensions of sustainable living. In the next step, with a survey of experts and architects and urban planners, the significance of the model criteria has been determined, leading to a researcher-made questionnaire. Finally, the collected data were analyzed through descriptive statistics. In this research, to identify the dimensions and characteristics of the Islamic area, the original Islamic texts (Quran and the traditions of the Imams (AS)) were investigated. The findings show that among the four dimensions of sustainability, social dimension in neighborhoods has the most importance in the vitality and living of the neighborhood. After that, the semantic

* F.mozaffar@iust.ac.ir

** A.noghrehkar@iust.ac.ir

*** Hamzenejad@iust.ac.ir

**** Moeinmehr@arch.iust.ac.ir

dimension is most important in the religious space and the Neighborhood. In the third place, the environmental dimension in the neighborhood and the educational environment and at the last turn of the economic dimension in the neighborhood and the commercial space is contributing to the vitality of the neighborhood. At the end, Sustainable life strategies are given the priorities in the neighborhood design to create a neighborhood consistent with the Islamic worldview is developed.

Keywords: Neighborhood, Life, Sustainability, Islam, Vitality.

